

2. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения английскому языку: – 1-е изд. – М., 1999. – 149 с.
3. Берман И.И. Методика обучения английскому языку. – М., 2001. – 100 с.
4. Беспаленко В.В. Принципы организации учебного материала для начального этапа обучения в условиях дефицита времени // Вестник Киевского университета. – 1997. – № 3. – С.37–39.
5. Дешериева Ю.Ю. О внутриязыковой интерференции // Филологические науки. – 1999. – М.: “Наука”. – С.431–435.
6. Изаренков Д.И. От способов регистров речи к типам коммуникативной организации специальных текстов // Вестник МАПРЯЛ. – № 13. – М.: Русский язык. – 1996. – С.24–27.
7. Наер В.Л. Прагматика научных текстов (вербальный и невербальные аспекты). – М.: Наука, 1985. – С.14–25.
8. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса: Пер. с франц. Редкол.: Г.В. Степанов (пред.) и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
9. J. Saffiti. Il n’y a pas d’âge pour apprendre. – Psychologie. – 2005. – № 244. – P.78–84.

УДК 378

Іванова О.В.

ШЛЯХИ УСВІДОМЛЕННЯ СТУДЕНТАМИ СУТІ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ

У роботі розглянута проблема розкриття ефективних шляхів свідомого вивчення граматичних категорій, визначено способи їх застосування в мовленні і спілкуванні. Розкрито етапи навчання граматики. Запропоновано види практичних завдань на кожному етапі.

The article is devoted to the problem of exposing some effective ways of conscious studying of grammatical categories, is defined methods of their application in the speech and conversation. It is shown the main ways of studying grammar. It is proposed different types of tasks for each stage.

Навчання граматики та її базових категорій є одним із найважливіших і найскладніших питань методики вивчення української та іноземної мов.

У 70-ті роки у Великобританії і США значну увагу приділяли *когнітивному (свідомому) методу* в навчанні граматики мов, що базується на визнанні провідної ролі мислення в процесі оволодіння мовою.

Проблемами когнітивного методу займалися багато вчених – Матезіус В., Харман Г., Лакофф Д., Чейф У., Маслова В.А., Кравченко А.В. та ін.

Метою статті є розкриття ефективних шляхів свідомого засвоєння граматичних категорій.

“З когнітивним підходом пов’язаний не лише розгляд по-новому різних мовних процесів, категорій та одиниць. По суті з ним з’явилося у лінгвістиці і нове розуміння мови як такої...” [2: 239].

Таким чином, сучасний напрям у лінгвістиці – когнітивізм – пов’язаний з багатоаспектним вивченням мислительних процесів у мові з поверненням не лише накопиченого в лінгвістиці матеріалу, але і нових емпіричних даних з психології, філософії, логіки, загальної семіотики та ін. Як стверджує один із засновників когнітивної науки Г. Харман, “мова є головною темою в когнітивній науці. Частково це відбувається тому, що мова відображає пізнання, виступаючи як основний засіб вираження думки, тому що вивчення мови – це непряме вивчення пізнання” [2: 240].

Навчання як рідної, так і іноземної мови “можливе лише на основі розвитку мислення, уваги, пам’яті, умінь бачити і сприймати мовні факти, явища в їх діалектичній єдності” [3: 10].

В основі навчання граматики затверджується принцип свідомості, що передбачає усвідомлення студентами мовних факторів і способів їх застосування в мовленні і спілкуванні. Будь-які морфологічні або синтаксичні відношення засвоюються тільки після формування відповідного поняття в свідомості людини або одночасно з ним. Звісно, така залежність не є прямолінійною, тому що формування мислення і засвоєння мови тісно пов'язані одне з одним і активно взаємодіють. В результаті такої взаємодії в свідомості людини формується складна ієрархічна структура, що забезпечує функціонування мислення, причому ця структура нерозривно пов'язана з мовною системою. Враховуючи те, що при оволодінні іноземною мовою (в найбільш типових випадках) мислення студента уже сформоване і тісно переплетене з рідною мовою, можна передбачити, що в засвоєнні іноземної мови можуть зустрічатися специфічні ознаки, пов'язані з цим. Взаємне переплетення рідної мови і мислення постійно посилюється і ускладнюється протягом усього розвитку людини і має на увазі визначену організацію мовного матеріалу в його свідомості, яка, в свою чергу, може справити враження на характер засвоєння української мови і оволодіння іноземною мовою. Передбачається співставлення схожих і контрастних явищ у двох мовах з метою подолання негативної інтерференції використання результатів позитивного переносу. Зараз при вивченні мов в якості провідних використовуються два варіанти свідомого методу: свідомо-співставний і свідомо-практичний.

Пошук оптимальних шляхів формування граматичних навичок слід почати з усвідомлення того, як відбувається породження мовленнєвого висловлювання у природному мовленні, при сформованих мовленнєвих механізмах. Знаючи це, можна чітко уявляти, які саме мислительні процеси слід засвоювати студентам, в який спосіб організувати їхню навчальну діяльність.

Звичайно, ми говоримо не для того, щоб вжити ту чи іншу граматичну структуру, а для того, щоб передати чи отримати необхідну інформацію, поділитись почуттями, вирішити проблеми, або просто встановити соціальний контакт.

Сформована граматична навичка включає в себе володіння такими операціями: а) відбір граматичної структури, необхідної для вираження думки; б) оформлення мовленнєвого висловлювання з даною граматичною структурою, тобто відбір потрібних граматичних флексій, слів, формуючих структуру, розташування слів у реченні.

Психофізіологічною основою граматичних навичок є система фразових стереотипів. При оволодінні рідною мовою ці стереотипи формуються самі собою, підсвідомо, завдяки існуванню природного мовного оточення. При навчанні ж іноземної мови необхідно спеціально організувати мовлення студентів у такий спосіб, щоб забезпечувати повторюваність в їхніх вправах одних і тих же граматичних структур протягом обмеженого проміжку часу, в результаті чого і будуть формуватись іншомовні фразові стереотипи. Програми з мов визначають граматичні явища, якими повинні оволодіти студенти на тому чи іншому етапі навчання. Забезпечувати ж засвоєння, усвідомлення та автоматизацію повинен викладач. Від його майстерності, вдумливого планування послідовності вправ, вміння правильно організувати ці вправи залежить успіх формування граматичних навичок студентів.

Основне завдання при навчанні граматики – навчити студентів практично користуватися нею в комунікативних цілях, тобто грамотно та доречно виловлювати свої думки.

При відборі граматичного матеріалу для вивчення слід враховувати такий фактор як потреба комунікації, тобто необхідність вивчати перш за все ті граматичні явища, які необхідні в процесі спілкування (конструкції, кліше).

Ще одним принциповим питанням при навчанні граматики є питання про роль та місце правил. Засвоївши певні одиниці, студенти на основі аналогії можуть будувати їм подібні. Спираючись на це психологічне положення, багато методистів як вітчизняних, так і зарубіжних намагаються побудувати процес навчання іноземній мові на основі моделей (або структур), відмовляючись при цьому від використання правил. Але такий підхід до навчання

граматики є недостатньо обґрунтованим. Кожна структура (або мовленнєвий зразок) складається з певного числа компонентів, розташованих у послідовності відповідно до норм певної мови. Студент, будуючи речення за аналогією, користується, як правило, не ізольованими словами, а словосполученнями, синтагмами, що входять до даної структури. Але щоб побудувати нове речення, студент повинен знати форми слів. Тому, починаючи із самостійного вибору словоформ, студент не може користуватися лише аналогією, йому необхідні правила, які вказують на межі можливого використання аналогії. Таким чином, правила і робота за аналогією не виключають, а раціонально доповнюють одне одного.

Формування граматичних навичок слід проводити поетапно з урахуванням умов функціонування граматичних структур у мовленні. Виділяють три основні етапи формування граматичної навички у продуктивному мовленні: 1) ознайомлення й первинне закріплення; 2) тренування; 3) застосування.

Метою етапу ознайомлення й первинного закріплення є створення орієнтовної основи граматичної дії для наступного формування навички в різних ситуаціях спілкування. На цьому етапі слід розкрити значення формоутворення та використання граматичної структури, забезпечити контроль її розуміння студентами та первинне закріплення. Пропонуємо такі види завдань:

- 1) порівняйте ситуації, знайдіть спільне та відмінне у значенні граматичних форм;
- 2) поясніть використання граматичних категорій;
- 3) виберіть потрібну форму з декількох даних;
- 4) випишіть речення з дієсловами в умовному та наказовому способах;
- 5) знайдіть у тексті граматичну категорію, що виражає нереальну модальність;
- 6) прослухайте та скажіть, як би ви вчинили за таких обставин;
- 7) прослухайте репліки та визначте, яка граматична категорія зустрічається в них:

1. Хай же ті вороги поніміють скоріш, наша ж мова сія щогодини ясніш!
(В. Самійленко).

2. Якби я повірив, що в нашій країні тепер сходить сонце, та вже не криваве, росли б мені в грудях пісні солов'їні (В. Пачовський).

3. Хотілося би вишити слова, мов червоні квіти на холодних рушниках, і розвішати рушники в кожній хатині (О. Довженко).

Формування мовленнєвої граматичної навички передбачає розвиток навичок відтворення виучуваного явища в типових для його функціонування мовленнєвих ситуаціях та розвиток її гнучкості за рахунок варіювання умов спілкування, що потребують адекватного граматичного оформлення висловлювання. Наводимо приклади завдань:

- 1) висловіть впевненість, здивування, невпевненість з приводу висловлювання вашого товариша;
- 2) повторіть, додавши невпевненості;
- 3) складіть речення, використовуючи задані слова (*якщо, коли б, можливо, напевно, слід було б*);
- 4) розкрийте дужки, використовуючи відповідну граматичну форму;
- 5) виберіть з таблиці речення, які не відповідають дійсності;
- 6) дайте відповіді на питання, використовуючи зразок;
- 7) складіть речення, замінюючи реальні події на нереальні;
- 8) назвіть умови, за яких ви могли б бути щасливим;
- 9) зробіть висновок з того, що вам сказали, виражаючи своє здивування.

Перехід від навичок до вмінь забезпечується вправами, в яких граматичне явище, що активізується, потрібно використати залежно від мовленнєвих обставин. Удосконалення мовленнєвих граматичних навичок потрібно проводити шляхом: а) активізації в учбовій розмові нової граматичної структури у складі діалогічних та монологічних висловлювань в ситуаціях спілкування; б) перекази змісту прослуханого; в) включення в бесіду засвоєного матеріалу в нових ситуаціях; г) бесіди по прослуханому (прочитаному) тексту; д) рольові ігри. Наприклад:

- 1) розкажіть про... уявіть при цьому, що Ви: а) оптиміст; б) скептик;
- 2) наведіть приклади з вашого життя, які доводять, що...;
- 3) назвіть обставини, які б могли завадити зробити те, що Ви хотіли, але не завадили;
- 4) сформулюйте поради (використовуючи дієслова в формі умовного способу) тим, хто збирається на екскурсію (у відпустку, в туристичний похід).

Контроль засвоєння матеріалу можна здійснювати безпосередньо в процесі самої мовленнєвої діяльності або використовувати спеціальні контрольні завдання, вправи, самостійні роботи, прикладами яких можуть бути:

- 1) скажіть, яку роль відіграє вивчена граматична категорія в даній ситуації;
- 2) виберіть правильну форму дієслова з декількох запропонованих;
- 3) вкажіть різницю між дійсним, умовним та наказовим способами;
- 4) сформулюйте правило за темою для граматичного довідника;
- 5) виправте граматичні помилки в тексті;
- 6) поясніть використання граматичної категорії модальності в тексті (ситуаціях):

1. Якби оті проміння золоті у струни чарами якими обернути, я б з них зробила золотую арфу, – в ній все було б ясне – і струни, й гуки... (Л. Українка).

2. Село! Село! Веселі хати! Веселі здалека палати, бодай ви терном поросли! Щоб люди й сліду не найшли, щоб і не знали, де й шукати (Т. Шевченко).

3. Якщо Україна хоче стати могутньою європейською країною, вона мусить перейняти кращі демократичні традиції гетьманської держави (З газети).

Отже, при засвоєнні будь-якого граматичного поняття основним завданням є усвідомлення студентами мовних факторів і способів їх застосування в мовленні і спілкуванні. Під час формування граматичних навичок, можна виділити такі моменти: знання потрібні для усвідомлення і розуміння матеріалу; його твердого засвоєння і самоконтролю.

Перспективи роботи: розвиток пізнавальних навичок студентів у процесі засвоєння граматичних категорій різних мов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С.17–33.
2. Кизюкевич А., Горбач-Пазэра И. Современное состояние и перспективы когнитивной лингвистики // Русское слово в мировой культуре. Сб. докладов. – СПб., 2003. – С.239–250.
3. Методика вивчення української мови в школі / О.М. Беляєв, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентилюк та ін.: Посібник для вчителів. – К., 1987. – С.10.

УДК 378.147.034

Казанішена Н.В.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У статті характеризуються найефективніші методи навчально-виховної роботи, спрямовані на формування особистісної готовності майбутнього вчителя до екологічного виховання учнів початкової школи.

This article is characterize the efficacy methods ecological education of students witch are direct on formation the person's readiness of future teacher by ecological education of primary school pupils.

Низкою державних та міжнародних документів, що стосуються охорони природного середовища та раціонального природокористування, одним із першочергових завдань перед